

nyos radikalizmus írhatja csak felül: az irodalom történetiségének radikalizmusa – mint folyamatok, egymást oda-vissza értelmező hagyományrétegek, életművek, művek és természetesen olvasók közös játéka. Mely játék súlyosságát éppen az olyan művek adják, mint a SORSTALANSÁG – a radikális folytathatatlanság tapasztalatának nyelvi emlékműveként. Mely emlékmű viszont mégiscsak folytonosságot teremt, hiszen megteremti a nyelvi-kulturális tradíciótlanság tradícióját. Mely tradíciót az értelmezés szükségessége s jó esetben, jelen esetben: érénye tarthatja csak életben.

Bazsányi Sándor

A SZÉGYENVONAT UTASAI

*Bíró Zsuzsa: Mallarmé macskái
Liget Könyvek, 2002. 269 oldal, 1600 Ft*

Mallarmé macskáiról André Malraux mond egy jó anekdotát Nehru indiai miniszterelnöknek. Ezt később Semprun idézi fel, adja tovább Václav Havelnek Prágában. Ez a találkozás viszont nagyrészt csupán a könyv írójának képzeletében játszódik le. Más érdekes jelenetek, beszélgetések is a szerző képzeletében történnek meg, s ez azért is jó, mert a könyv fejezeteinek anyagát számos (számtalan?) forrásmunka, régi-új (leginkább új) német és francia kiadvány alapján megszerkesztve tette érdekfeszítővé. Bíró Zsuzsa évtizedekig a magyar filmgyártás, filmszakma ismert dramaturgja, jó néhány értékes film dialógus- és társírója, Sándor Pál munkatársaként Mándy Iván némely könyvét gondolta vászonra. Filmkritikát (ne adj' isten – esztétikát), amennyire tudom, nagyon ritkán, talán soha nem írt, de film és irodalom nehéz kapcsolatának évtizedek óta érzékeny tudója. Ezért is meglepetés most a filmet semennyire nem érintő könyve, melynek fejezetei az utóbbi években jelentek meg a *Liget* című folyóiratban. Már akkor is kötetbe kívánczoltak.

Hét fejezetből áll a MALLARMÉ MACSKÁI. Egymást kiegészítő, egymást gazdagító esszék. Életrajzi írásoknak is mondhatnánk, de nem

az angol életrajzi esszé modorában íródtak, inkább francia hagyomány érződik bennük. Nem csak azért, mert nagy részük a francia történelem és irodalom számunkra ismerősnek ható, mégsem egészen közeli világában játszódik. Annál is ismerősebbnek (mégis idegenebbnek) a kötet egyetlen tisztán német fejezetének világa hat, a Heidegger–Hannah Arendt kapcsolat felidézése.

Semprun és Havel, Nizan és Sartre, Saint-Exupéry, Drieu la Rochelle és Aragon, George Steiner, Heidegger és Hannah Arendt, Mme de Staël. És sokan mások, majdnem mindig párban, kettős tükörben... Felsorolva a fejezetek „hőseit”, oda is ellenpont- vagy kiegészítő figurákat kell értenünk, ahova nem kötöttem senkit.

A műveltséganyagból panoptikumba illő figurák válnak ki, akiket, nem lehet másként, Bíró Zsuzsa is hol szelíd, hol viszolygó iróniával szemlél. Mielőtt azonban belépnek e tehetős figurák gyalázatos világába, muszáj túl lennem az izgalmak könyv okozta *egyetlen* bosszankodásomon. Nem mindig derül ki ugyanis, hogy milyen forrásokból merít a szerző, milyen újabb kiadványból táplálkozik, miért vonta magára figyelmét valamelyik érdekes árnyalat, miért éppen most, és milyen ilheto apropóval. Bernard Pivot irodalmi műsorát, melyből a George Steiner-fejezet merít, s melyre persze Bíró Zsuzsa hivatkozik is, véletlenül magam is láttam, de például a Saint-Exupéry-esszéből csak kerülő utakon következtettem, hogy milyen forrás áll mögötte – máskor csak gyanítanom adatik. Tudom és elismerem, hogy esszék esetében nem feltétlenül kell okadatolni, forrást sorolni – bevallom, én mégis hiányolom... Annál is inkább, mert ezeknek az esszéknek azért az olvasónapló ad alapot és háttér: minden fejezet egy-egy friss, a tárgyaltról szóló könyv apropóján született, azokból merít. Ez valahogy homályban marad. Egy példa: Nizan 1934-ben tanúja lesz egy tadzsikisztáni szovjet írókongresszusi botránynak – de akkori beszámolójában elhallgatja az egészet. Ezt Bíró Zsuzsától tudjuk meg, viszont ő maga részletesen ismerteti, amit Nizan elhallgatott: vajon milyen forrás, szemtanú, könyv nyomán? A kötet más helyein is hiányérzetem támadt. Szinte mulatságos aztán függelékben olvasni „*a kötetben felhasznált művek fordítói*”-nak nevét. A felhasznált

művek címét és *íróinak* nevét vajon miért nem? A főszövegben vagy megemlíti őket a szerző, vagy nem.

E múlt rossz érzésem hamar átadta helyét nem múlt örömömnnek. A MALLARMÉ MACSKÁI nemcsak kiváló esszékönyv a „szellem kalandorainak” csúf foltoktól szennyes életéről és működéséről, de rokotalan vállalkozás is a mai magyar irodalomban. A „szellem kalandorai” ugyanis minden igényes mai olvasó és nagyon sok író szellemi elődei, netalán tudva, nem tudva kicsit mesterei, az idősebbeknek egykor példaképeik voltak. A harmincas-negyvenes évek magyar irodalma tanult tőlük, olykor még utánozta is őket. Ez mára homályba merült, ezzel ma senki nem törődik (egy szégyennel kevesebb talán). S hogy ne legyen kevesebb, sőt legyen egy szégyennel több, érdemes sürgősen elolvasni a MALLARMÉ MACSKÁI-t, melynek egyik fejezete csupán a kritikám címével is használt SZÉGYENVONAT UTASAI. Az a bizonyos 1941. októberi vonat egy díszes és reprezentatív németországi irodalmi konferenciára vitte a náci sikerek értelmiségi társutasait, de ha a „vonat” szót metaforikusan értjük, akkor a többi fejezetre is utalhat, melyekben a Szovjetunió, a kommunizmus eszméinek bódult társutasai robognak 1935/36 táján a daloló holnapok felé.

Itt vagyunk inkább otthon (bár Szabó Lőrinc az 1941-es vonat bámuló utasa volt). A könyv vezérmotívuma az értelmiségi kiábrándulás. Hazai tájakon ez régóta egyet jelent a baloldal, a kommunista utópia kiábrándultjával, bár újabban állítólag a jobboldalból végleg kiábrándult értelmiségi figurája is létezik már. A MALLARMÉ MACSKÁI főként francia kiábrándultakról szól. Bíró Zsuzsa könyvében a francia mértékadó értelmiség nagy nevei sorakoznak: Paul Nizan, aki a leghamarabb, a szovjet–német (Molotov–Ribbentrop) paktum megkötésekor ábrándult ki. Rövid kommunista párttagságú vagy sokáig a véres utópiát szolgáló utasok; de Sartre például, az ötvenes évek korszellemét sugárzó író-filozófus nem volt párttag, csak dicsőséges társutas, honorálandó nagy T-vel. A bátor és példás antifasiszta Malraux még kevésbé nevezhető kommunistának, még ha Hitler és Franco ellen melléjük állt is. A lelkesen és lelkiismeretesen kommunista Nizanról súlyos, olykor tragikomikus felhangot kapó fejezet szól, de ugyanilyen je-

lentős fejezet a francia jobboldal felkent tehetőségéről, aki felkentségében végül náci barát kollaboráns lett (Drieu la Rochelle), és aki állítólag Aragon SZIGET A SZAJNÁN (AURÉLIEN) című regényének modellje.

„*Nizan bolond: kommunistának képzeli magát: ez mánia!*” Érdekes, sőt megfontolandó Raymond Aron korabeli felkiáltása. Baj csak ott van, ha a páciens, az ideiglenes bolond „úgy marad”: mint a sodródó náci kollaboráns alakjától ihletődő kommunista Aragon, aki – modellével ellentétben – nem nagyon pályázhat a megbocsátó „balek” minősítésre. Ha Bíró Zsuzsa láthatta Elza szerelmesének egyik utolsó nagy szereplését a francia tévében, ahol álarcot viselve, cocteau-san színjátékoskodott, élethazugságát el nem ismerve, esztétikai mellesbeszéléssel körülírva e hazugságot – epébe (sőt rútabb anyagba) mártott tollat ragadhatott volna. Mintha a politikai élethazugságban sárba kenődött „legnagyobb költő” (van, aki ma is annak tekintí hazájában), mintha a szellem e kevésbé rokonszenves kalandora a játékos Cocteau modorában igazolhatná saját politikai hazugságait és vezér-bértollnok évtizedeit. („*Hazudok, így mondom ki az igazságot*” – ez Cocteau sokat idézett bon mot-ja.) Aragon egészen másfajta hazugságokban vétekes.

„*Okom van feltételezni, hogy Nizan balek*” – írja Bíró Zsuzsa angoloknak tetsző iróniával. De hiszen a könyv majd’ minden szereplője balek, legyen jobboldali vagy lelkes, majd kiábrándult kommunista. Kivétel, mondom megint, Sartre: ő nem balek, ő másokat tesz balekká. (Hadd idézzem Bíró Zsuzsa helyett: „*ne beszéljünk a szovjet büntetőtáborokról, mert kiábrándítjuk a boulogne–billancourt-i munkásokat*”). – Van ellenpélda is. André Gide-nek 1936-os moszkvai utazásakor egyszerűen kinyílt a szem – akárcsak Panait Istratinak vagy Nagy Lajosnak. Gide kommunista barátai hiába tanácsolták, hogy égesse el úti feljegyzéseit. Nagy Lajos sajnos engedelmesskedett az ugyanezt tanácsoló hazai kommunistáknak, de Gide nem maradhatott néma: „*A SZU-ban a nép ma boldogtalanabb, mint valaha, és bármely más ország polgáránál kevésbé szabad*.” A baloldal ünnepelt főbalekja értelmesebb volt, jelentékenyebb és etikusabb író, semhogy a Moszkvában ráosztott rossz szerepet sokáig játszhasa. Állítólag még a hazug Aragonnak is voltak álmatlan éjszakái, ráadásul ő Elsa Triolet férjeként sok-

kal többet tudott a szovjet terrorról, mint André Gide.

Paul Nizan, a kommunista író és újságíró, a Párt addigi üdvöskéje nem tudta cinikusan fogadni a szovjet–német paktumot: felháborodott Molotov és Ribbentrop kézfogásán. Bíró Zsuzsa érdekesen ismerteti Nizan életét, megjelenésekor nagy visszhangot keltett regényét, *AZ ÖSSZEESKÜVÉS-t* – és annak történetét, ahogyan az író szakított a kommunista párttal. *AZ ÖSSZEESKÜVÉS* – ki emlékszik rá – magyarul is megjelent a hatvanas évek végén, de semmi visszhangot nem keltett (holott akkor nálunk is élő, fájdalmas lehetett volna az eszmébelekors). Talán azért nem, mert Fejtő Ferenc 1939-es, e könyvben most idézett kritikája ellenére nem jó regény: olyan, mint amikor egy kamasz felnőttet játszik, túlfegyelmezett fontoskodás, lélektani boncolkodás – bármennyire rokonszenves és jóhiszemű is –, *École Normale* házi feladat.

A Saint-Exupéry kalandos életével foglalkozó fejezet azért érdekes, mert felerősíti érzésemet, hogy A KIS HERCEG írója aligha olyan jelentős szerző, mint amilyenek sokan tartják. Rónay György érdekes vallomást tesz *NAPLÓ-jában*, mennyire taszítja és bosszantja A KIS HERCEG (ő fordította). Ezekre a naplófeljegyzésekre Bíró Zsuzsa nem hivatkozik, de idézi Jean-Louis Bory egyik korabeli méltatását Saint-Exről. (Bory kitűnő filmkritikus volt, és maga is regényíró, a francia szellemi élet hatvanas–hetvenes évekbeli meghatározó alakja. Meglepő módon Bíró Zsuzsa épp a filmvontakozásokkal mostoha, például azt sem említi, hogy Drieu figuráját a hatvanas években az „új hullám” kitűnő rendezője, Louis Malle elevénníti fel *LIDÉRCFÉNY [FEU FOLLET]* című filmjében.) De vissza Saint-Exupéryhez. Aki ma újraolvassa műveit, kínos zavart fog érezni: gerjesztett pátoszt és túl érzelmes hanghordozást fedez fel az alighanem túlértékelt író legtöbb szövegében. Saint-Exupéry lelkenedzőn szélbe futó figurájának és művészetének ellentpontjául Bíró Zsuzsa Malraux alakját vázolja fel – a politikai szerepet, a veszélyes életet némileg hasonló módon, de kevesebb hamis szerepjátszással hajszoló értelmiségi kalandorét... – A MALLARMÉ MACSKÁI-ból megtudjuk, hogy a tanácstalan Saint-Ex sokat beszélgetett és sakkozott 1942 körül a németektől meg nem szállt Algírban a vénülőnek hitt (hiszen

már majdnem hatvanéves!) André Gide-del. „Miért csak Gide, talán ő is lehetne írőfejedelem?” – merül fel a kérdés, nem tudom, A KIS HERCEG szerzőjében vagy csak Bíró Zsuzsa ironikus kommentárjaként. Mindenesetre az éles körvonalú kép jól jellemzi mindkét francia író.

A SZÉGYENVONAT UTASAI – HAZATÉRÉS. Ez a két fejezet a náci, nemzetiszocialista, a szélsőjobboldal „szellemi forradalmának” feltűlt „írás-tudók” kalandorságának felidézése. Miként a letehetségesebben gyalázatos kommunista, Aragon is csak átfutó szemlelkép az előző fejezetekben – a náci kollaboránsok legnagyobb tehetségű írója, Céline is csupán pár sorral van jelen (részt sem vett az 1941-es díszkonferencia díszünnepén – persze később elmenekült a nácikkal). Ott vannak azért a többiek: Jouhandeau, Chardonne – igaz, a szégyenvonatot jelentékeny írónak tartott fő francia íróutasai teljesen ismeretlenek nálunk. Ott volt viszont Szabó Lőrinc, és Bíró Zsuzsa joggal említheti meg: francia szellemtársaihoz képest kevésbé diszkvalifikálta magát, mérsékeltebb, apolitikusabb hangon írt az eseményről. A francia legyőzöttek mazochista boldogsággal ünnepelték legyőzőiket, a rendteremtő germán szellem példátlanul visszataszító ostobaságokkal magasztalták – Szabó Lőrinc nem zendített rá erre a himnuszra.

A kötetet egy teljesen (majd részben még egy) német tárgyú fejezet zárja. A Heidegger és Hannah Arendt levelezése nyomán íródott HAZATÉRÉS a könyv talán legérdekesebb része. Nem csak Arendt kiábrándulása itt a fontos és meggondolandó, nem az, ahogyan lelepleződik előtte Heidegger magánlényének kiszűrődése – ez nem érintené a filozófus eszméinek, tanainak, tanításainak érdemi részét. NICHT VERSÖHNT (NINCS MEGBÉKÉLÉS) – ugrott elém némileg logikátlanul egy Heinrich Böll-kisregény (eredeti) címe. Arendt még hatvanéves korában sem tagadta meg a mester iránt érzett egykori szerelmét, sőt később is vonzódott hozzá. Arra is rádőbbsent azonban, hogy Heidegger náci szerepvállalása igenis befolyásolja és befolyásolnia is kell az utókor véleményét a besározódott tudós tantételei iránt is. A HAZATÉRÉS egyik lapján A VARÁZSHEGY Settembrini–Naphta halálos intellektuális párbájának modellhelyzete rémlik fel. Eddig úgy tudtuk, hisz Thomas Mann maga is elismerte, hogy

Naphta alakját Lukács Györgyről mintázta; itt váratlanul, de nem kevésbé jogosan Heidegger válik Naphta modelljévé. A nem filozófiai műveltségű olvasónak, aki nemigen „ágyazza be” e magánlevelezést a tudós művei közé – Heidegger levélrészletei végtelen hazugságról, zsigeri alakoskodásról árulkodnak. Ha egy jóval idősebb egyetemi tanár meg akar szerezni egy szép és okos diáklányt, mindez nemcsak megbocsátható, de akár – mondom én, bátorítást merítve a nagy tudós csábító sikeréből – helyeselhető is. Csakhogy Heidegger később is, folyamatosan tartja ezt a hamis hangot: ő maga már nyolcvan-, egykori szerelme hatvanéves, és a fülsértően hamis hang tovább zeng a levelekben. Ez meggondolandó. Nyilván nem a művek színvonalát jelzi ez a hangnem, hanem a magánemberét. Mintegy hangolva lehetett ő már a náci hazugságokra, gondolom szigorúan és belemagyarázva talán. Lukácsnak is ismerjék fiatalkori és a magyar gondolkodót kevésbé rokonszenves fényben fürdető szerelmi ügyeit – ez a Heidegger-féle számomra sokkal taszítóbb... Az is lehet, hogy német eredetiben a hangnem talán nem ilyen viszolygtató, mint magyar fordításban. A filozófusok stílusa még magánleveleikből sem ültethető át más nyelvre.

*

Szinte üdítő a kötet nagy és nem a huszadik századi ideológiai balekok, csalódások történetét tárgyaló zárófejezete, ahol az 1800-as évek eleje, a napóleoni korszak, Mme de Staël és szerelmi meg baráti köre idéződik fel. Ő, Staël asszony is kalandor, ő is a tehetség és a feltűnési viszketeg ötvözet, ő is állami terroristák (akkor: jakobinusok) kortársa, ő is a múlt meghaladására tör, ő is grafomán – zűrzavaros pályája mégis megnyugtatóbb, mondhatnám: „emelkedettebb”, mint a huszadik századi szellemkalandoroké lesz. Nem tudja az ember, hogy a kor volt-e ugyanolyan véres, de nagylelkűbb – avagy Mme de Staël etikusabb, szabadabb, öncsalásra kevésbé alkalmas, mint későbbi, huszadik századi társai. (Visszavonom: Drieu és Aragon, Céline és Brasillach – hiába munkált bennük tehetség – még jelképesen sem mondhatók Mme de Staël vagy jelentős barátja, Benjamin Constant szellemi „társának”.)

„Grafomániás századvég és századelő, napló- és

levélzön, írnak önmagukról, egymásról, a világról; nagyszabású gondolatok és kicsinyes pletykák csodálatos keveréke” – mondja Bíró Zsuzsa, közel kerülve a kora romantika Napoleon kori hőseihez. Száz-százút év, és hasonló lesz majd a huszadik század hajnala is, elég Balázs Béla hol naivan, hol álnaivan szószátyár és gomolygó lélekkel túlfűtött NAPLÓ-ját vagy Lukács György fiatalkori leveleit olvasni. Eszmeharokban pácolt szenvedélyek. De megint úgy érzem, a világmegváltás rút vágya akkor, kétszáz éve nem hatotta át annyira sem a mindennapi embert, sem az értelmiségit, az íróit. A jakobinus terrornak igen, de a napóleoni rendcsinálásnak nem vagy sokkal kevésbé volt „ideológiai, világmegváltó, utópikus” eszmeháttere, mint 1917-nek, 1933-nak. S talán ezért Mme de Staël és barátai kapkodását kevésbé viszolyogva figyelem, mint Drieu la Rochelle-ét és Aragonét. Viszolygás továbbra is a „gondolat hősei”, a férfiként is vitézkedő írók macho eszmehűségétől fog el: balekok vagy ideológiai hóhérségek (esetleg együtt) – szépelgő és magakellettő férfiak. Ezért aztán (vagy nemcsak ezért, hanem mert őket egyáltalán nem kísérte meg a zsarnokok iránti feminin behódolás) a kötet két női hőse, Hannah Arendt meg Mme de Staël sokkal rokonszenvesebb férfi bálványaiknál, férfi ellenfeleiknél.

Ez a fejezet, mint Bíró Zsuzsa is jellemzi, tragiko-burleszk, melodráma, rejtélyes köpönyegforgatások színjátéka. Itt olvassuk Heine megállapítását, mely szerint „minden korszak olyan szfinx, amely a szakadékba veti magát, mihebt rejtvényét megfejtették”. Nagyon tetszik. De arra kell következtetnem belőle, hogy eszerint a francia felvilágosodás, a jakobinus terror és a napóleoni korszak rejtvénytől megfejtették. Ha visszagondolunk (előre gondolunk?) a MAL-LARMÉ MACSKÁI-nak huszadik századi balekjaira és történelmére, akkor viszont belerémülhetünk, hogy ez az épp elmúlt század nem veheti szakadékba magát, mert sem a hitleri, sem a sztálini szfinxet (és a kor frástudóinak jellemtelenségét) még nem fejtette meg az utókor.

Mégsem ilyen – kétes értékű – történelmi tanulással tenném le Bíró Zsuzsa rendkívül érdekes – de csak nagyon olvasott és valódi kultúrával átítatott olvasóknak való – esszé-könyvét, hanem Mme de Staël színjászó figurájával. Tőle Goethe is viszolygott, meg Byron

is viszolygott („*tinta van a szájában*”), de mindketten nagyra becsülték – kitartott mellette a kor talán legtehetségesebb (vagy ha nem, akkor is legokosabb) embere, Benjamin Constant is. „*Mind elmennek, a szabadság bolondjai*” – gondolhatta Mme de Staël halálakor Goethe, legalábbis Bíró Zsuzsa szerint. S ha a szabadságnak ilyen nagyszabású irodalmi bolondjai járták körtáncukat kétszáz éve Európában Napóleon nagyra becsülő *ellenfeleiként* – akkor bizonyára jellemesebbek, szabadabbak, bátrabbak, mint azok, kik tegnap járták táncukat Hitler és Sztálin álságosan *őszinte híveiként* – és akkor az a sokkal régebbi kor mai szemmel boldogabbnak látszik.

Bikácsy Gergely

MŰ-VILÁG-KÉPEK

Bíró Yvette: Nem tiltott határátlépések (Képkalandozások kora) (Osiris, 2003. 312 oldal, 2280 Ft)

A műközpontú és a rendszeralkotó elemzői stratégiák közül Bíró Yvette egyértelműen az utóbbi pártján áll: azok a művek fontosak a számára, amelyek beilleszthetők a világképébe – még ha ez a világkép az egyes művek mozaikkockáiból áll is össze egészé. Az élmény egy-egy filmből, fotóból, képzőművészeti alkotásból vagy életműből táplálkozik, az értelmezés szempontjait azonban az összességükből születő elvárások jelölik ki. Nem esetlegesen csoportosított impresszionista műkritikákat olvashatunk tehát, még csak nem is egy határozott ízlésű esztéta bírálatait, sokkal inkább művészetfilozófiai esszéket – műelemzésekben elbeszélve. Ebből következik Bíró Yvette immár harmadik, hasonló karakterű tanulmánykötetének szellemi konzisztenciája, ahogy az egységes, az egyes művek fölött álló nézőpont összefogja, egymás mellé rendeli a különböző – és e mostani kötet tanúsága szerint egyre különbözőbb – műfajú, stílusú, hagyományú, sőt technikájú alkotásokat. (S ez teszi végül is feleslegessé az olvasóban esetlegesen összeálló hiánylistát, hiszen a könyv nem „leíró” módon szól a kortárs filmművészet kur-

rens jelenségeiről, hanem „előíró” jelleggel, egy határozott szempontrendszer szerint válogat.) A műegyéniségek deduktív megközelítésének ellentmondását azonban tetézi még egy másik, jóval érdemibb paradoxon. Bíró Yvette rendszerteremtő igyekezetének legfőbb célja, hogy a rendszer hiányát bizonyítsa, és ezzel profán, rendetlen, határátlépő műveket és művészeket emeljen piedesztálra. A tudatosan vállalt szembeállításokat tanulmányköteteinek címe is jelzi: PROFÁN MITOLÓGIA, A RENDETLENSÉG RENDJE, NEM TILTOTT HATÁRÁTLÉPÉSEK. Noha nélkülözzük az átfogó, egységes narratívát, s értelmezésünk kulcsszavai a töredékesség, az utalás, az ironia, a pszeudo-jelleg, mindez mégis a hiány, az egésszerűség elvesztése, a valóság *jelentésének* – ha már a médián kívüli, reflektálatlan valóságról mindenképp le kell mondanunk – visszavétele szempontjából fogalmazódik meg. Ugyanúgy, ahogy a PROFÁN MITOLÓGIA esetében, most is leírhatjuk: a szerző a modernizmus alapállásából beszél a posztmodernről, avagy – hogy egy kicsit hozzáigazítsuk e gondolatot a jelenlegi kötet anyagához – egységes művilágképét a töredékes, hiányos, kiüresített képek világából vezeti le.

A NEM TILTOTT HATÁRÁTLÉPÉSEK szellemes alcíme – KÉPKALANDOZÁSOK KORA – többdimenziós határátlépést ígér: nem csupán korszakok és országok, hanem a különböző képfajták határain is átlépünk. A kötet írásai alapvetően a kilencvenes évek új jelenségeivel foglalkoznak, a modernista tradíciók felmutatása kedvéért a szerző mégis gyakran – és érezhető örömmel – nyúl vissza a hatvanas évekig. Az európai és az amerikai avantgárd törekvések mellé egyenrangú harmadik félként kerülnek be a képkalandozások látóterébe a Távol- és Közel-Kelet filmművészei – talán éppen a kelet-európai filmesek által üresen hagyott helyekre, akik a kilencvenes években, úgy tűnik, kevesebb izgalmas újdonságot tartogattak. Két, korát megelőző, állandóan megújuló magyar mester képviseli mindössze a régiót: Jancsó Miklós és a lassan húsz éve halott Erdély Miklós. Az új médiumok, a video és a DVD mellett pedig helyet követelnek maguknak a médiumokat új módon használó filmesek, fotósok és képzőművészek is, nem utolsósorban e tradicionális technikák határátlépőinek képviselőjeként. A sokszínű tematikus metszetre helyezi rá Bíró Yvette a művekből kiolvasható reve-